

ГОДИШНИК НА СОФИЙСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“
ФАКУЛТЕТ ПО ПЕДАГОГИКА
Книга Социални дейности
Том 114–115

ANNUAL OF SOFIA UNIVERSITY “ST. KLIMENT OHRIDSKI”
FACULTY OF EDUCATION
Social work
Volume 114–115

ИРЛАНДСКИЯТ ОПИТ В СОЦИАЛНАТА РАБОТА С БЕЗДОМНИ ХОРА

ЯВОР ИВАНОВ*

Резюме. Настоящата студия представя научно изследване на проблемите, свързани с бездомниците и техните същностни аспекти. Целта е чрез анализиране и синтезиране на информацията да се спомогне за по-дълбокото запознаване с тази проблематика и да се дадат насоки и идеи за нейното разрешаване.

Ключови думи: социална работа, социално включване, бездомни, подслон, изхранване, стратегии, програми, здравен статус

* Имейл: romulavgust@yahoo.co.uk

THE IRISH EXPERIENCE IN SOCIAL WORK WITH HOMELESS PEOPLE

Yavor Ivanov

Abstract. *This study presents scientific research related to the problems of the homeless people and homelessness and the main aspects of those problems. The goal is to analyze and synthesizes the information related to homeless issues and to help for better understanding of the problem and to give guidance and ideas which can help to solve them.*

Key words: *social work, social inclusion, homeless, shelter, nutrition, strategies, programs, health status*

Увод

Днес в световен мащаб бездомничеството като специфичен социален проблем все повече се задълбочава. Обхващайки основно не само слабо развити в социално и икономическо отношение страни, през последните години то се катализира под влиянието на различни фактори и процеси дори и в държави, които имат относително висок стандарт на живот и развити социални системи.

Актуалността на темата по отношение на справянето с бездомничеството и скитничеството може да се разглежда в две направления. От една страна, в теоретичен план тя е все още слабо позната и изследвана у нас, а от друга, в приложното поле на социалната работа заема скромно място в системата на социалното подпомагане.

Нарастването на интереса към подобна тема може да се разглежда не само като резултат от протичащите процеси, свързани с цикличността на икономическите кризи, но и с продължилата почти две години пандемия (Ковид-19).

Настоящата публикация има за **цел** да разгледа и представи ирландския опит, свързан с преодоляване/ограничаване на проблемите със скитничество-то и бездомничеството, като се покаже спецификата на двата основни носителя на този вид социална дейност/услуга – държавата и благотворителните институции (НПО).

Задачите пред изследването са да се открие не само ирландската държавна политика и ролята на неправителствените организации за разрешаването на проблема, но и задълбочено да се анализират взаимовръзките и отношенията в обществото и на общностите. Да се открият доминиращите ценности в социалната политика и на социалната работа, както и конкретните програми и мерки за осигуряване на по-добро качество на живот на тези хора най-вече по посока на съблюдаването на основната морална ценност в случая – съхраняването на човешкото им достойнство.

Обект на настоящата публикация се явяват държавните политики и социалната дейност на неправителствените организации за ограничаване не само на бездомничеството и скитничеството, но и на трайните последици или възникването на условия за тяхната поява.

Като **предмет**, определящ реалните и конкретни аспекти, чрез които обектът функционира, могат да се разглеждат както законите, процесите, дейностите и инициативи на ирландската държава, така и работата на неправителствения сектор и благотворителните организации, стремящи се да ограничат проявите на скитничеството и бездомничеството в ирландското общество.

Методология на изследването: в хода на настоящото проучване са използвани различни методологически подходи за цялостното и систематизирано изясняване на получената информация, касаеща въпросите, свързани с бездомничеството в Ирландия. Като основни подходи тук могат да бъдат открити прилагането на историческата ретроспекция, статистически методи, социално-демографски метод, интервюта, фокус-групи и др.

Терминология: поради спецификата на използваната терминология, визираща различни индивиди или категории бездомни лица, под този термин тук най-общо ще се разбира: съвкупност или групи от хора и лица – деца, мъже и жени в широките възрастови граници от 15–29 години (млади хора) – до над 65 години (възрастни хора); отделни индивиди – жени, деца, мъже; малки нуклеарни фамилни групи – семейства с деца; без финансови средства за покриване на наем (икономически бездомници), такива, които не фигурират в официални обществени и данъчни системи за регистрация; живеещи отдалечено при роднини, приятели или на такива места, които често не са безопасни за тях; сегрегирани – поради икономически причини (сезонни), такива с физически увреждания, с прояви на различни ментални проблеми, подложени на физически или психически тормоз в домашни условия; под влиянието на алкохол или различни упойващи вещества.

Изложение

За да се направи общ обзор дали борбата с бездомничеството е успешна и доколко тя е решена като социален проблем, трябва да се обърнем към официалните данни. Ето каква е статистиката в борбата с бездомничеството според организацията за икономическа координация и развитие (Organization for Economic Co-operation and Development, OECD), направена през 2020 г. и представена от Директората по безработица (Directorate of Employment) към тази организация. Създадена още през далечната 1961 г., днес в нея влизат 38 държави членки, като по-голяма част от тях са икономически развити. Въпреки че статистиката, представена от тази организация, не може да претендира за абсолютна точност (по отношение на целия свят), тук могат да се отчетат няколко важни факта. На

първо място, тя обхваща в преобладаващата си част основно само икономически развитите страни в света. Това само по себе си показва, че тя не може да се възприема безкритично като напълно обективен индикатор за състоянието на бездомничеството (бедността) в световен мащаб. Но ако приемем, че според статистиката бездомниците са под 1% от общото население в тези държави, на основата на това ние може да си представим, без да имаме претенцията за точност, колко мащабен е проблемът при нетолкова развитите икономически страни, като България, и колко още по-задълбочен е той в страните от Третия свят.

Също така тук трябва да се отчете и вземе под внимание фактът, че **дефиницията и критериите за бездомник в отделните страни често са много различни**. Начините за преброяването (тяхната класификация) и регистрирането им от социалните служби съответно също е диференцирано. Въпреки това **днес все още не е приета обща, т.е. интернационална унифицирана дефиниция, по която да се определи даден индивид като бездомник**. Друг важен факт, който трябва да бъде взет под внимание, е, че преброяването през последните две години в условия на пандемия (Ковид-19) е доста по-трудно. По отношение на хоризонталната структурна стратификация **катеориите** за бездомни в отделните страни също са различни. В Ирландия, Канада, Естония и Австрия, например, **хората, които спят на открито**, са поставени в различна категория бездомни, докато в останалите страни те са включени под общ знаменател. Сравненията дори в самите страни от OECD често не са напълно изчерпателни поради факта, че някои от тях не са предоставили всички данни, свързани с този проблем (OECD, 2020: 2).

Според статистическите данни в периода 2016–2020 г. бездомниците са се увеличили в някои от страните членки на OECD, а в други те съществено са намалели. Исландия има най-висок брой увеличение на бездомните спрямо страни като Латвия, Нидерландия и Португалия, където също се отчита макар и по-плавно покачване на бездомните за периода 2018–2019 г. Такова леко нарастване на относителните стойности може да се отчете и по отношение на страни с диаметрално противоположно географско положение, като Австралия, Чили и Нова Зеландия.

В относително стабилни нива с положителна тенденция за намаляване на относителния дял на бездомничеството като социален проблем остава то в страни като Австрия, Канада, Дания, Финландия, Норвегия, Полша, Словения и Швеция. Най-голямо намаляване на бездомните през визириания период се отчита само по отношение на Норвегия и Финландия.

Като специфичен случай тук могат да бъдат открити няколко отделни държави. Например в Израел бездомните в периода 2018–2020 г. са се увеличили двойно спрямо предходния период. В значителна степен нараства и броят на бездомните в Северна Ирландия – общо с 9% за периода 2019–2020 г. В Англия увеличението в относителни стойности достига до 8%. На общия фон и преоб-

ладаващите негативни тенденции от изложеното в периода 2018–2020 г. само в Република Ирландия бездомничеството е намаляло със средно 7% (пак там: 4).

Данните не претендират да са изцяло и напълно точни, защото става въпрос за период или периоди в живота на хората, в които те поне веднъж са били бездомни. По данни на Евростат за 2018 г. 4% от хората са заявили, че в даден момент в живота им се е наложило поне веднъж да живеят при приятели или роднини или жилища/центрове за спешно настаняване. В Шотландия този процент е значително по-висок – цели 8%.

Все по-тревожен е също и фактът, че броят на **младите хора (между 15–29-годишна възраст), които са станали бездомни**, се е увеличил дори и в развита страна като Австралия. Там според данни от 2016 г. цели 33% от всички регистрирани бездомни са млади хора в тази възраст. Почти идентично е положението в относително бедна държава като Коста Рика, където 32% от всички бездомни са също млади хора (по данни от 2020 г.). В тази група като междинно звено може да се посочи и Дания, където около 30% от бездомните също са на възраст между 18 и 29 години (по данни от 2019 г.).

С оглед на изложеното като сериозно може да се отчете също покачването на броя **бездомни семейства и деца** в страните от OECD. Така например по отношение на Ирландия за периода 2014–2018 г., според данни на статистиката, първоначално броят на **бездомните семейства** се покачва от 407 на 1600, като в последствие през 2020 г. той плавно намалява и се стабилизира до 970 бездомни семейства, но като цяло остава относително висок.

При различна социално-икономическа среда в Нова Зеландия броят на бездомниците също се увеличава с тревожни темпове. Най-осезателно този процес се отчита при **домакинствата**, където в периода 2006–2013 г. нарастването е с 44%. Намаляване на бездомните домакинства през последните години се наблюдава само в отделни държави като Дания и Финландия.

Систематизираните клъстери данни показват, че **бездомничеството сред жените** също значително се увеличава. То е най-съществено в Нова Зеландия, където половината от регистрираните бездомници са жени. В Англия бездомните жени също са се увеличили, като техният относителен дял е нараснал до 44% през 2019 г. По този показател не прави изключение и САЩ, където процентът на бездомните жени е нараснал до 39%. Парадоксално на общата нагласа в развита страна като Япония този дял за периода 2010–2020 г. е още по-висок, достигайки 44%. Подобни стойности, но за относително по-кратък период (2018–2020), могат да се отчетат по отношение и на Израел – 43%.

Към изброените дотук групи като тенденция може да бъде отчетено и увеличението на **бездомниците сред възрастните хора (над 65-годишна възраст)** в страните от OECD. Нуждата от жилища за временно настаняване за възрастните хора се е увеличила, като за периода 2005–2016 г. е достигнала 50%. За същия период са потърсили такива обществения още 10 000 възрастни хора (пак там: 8).

Страните от OECD също отчитат като специфичен социален риск покачването на „скритото бездомничество“, което трудно може да бъде отчетено по отношение не само на това колко хора реално са страдали от такова, но и като статистически данни за неговите проявления като форма на бездомничеството. **Терминологичната дефиницията** на „скритото бездомничество“ включва:

- хората, които не са включени в никакви статистики, проучвания или в официални данни на социалните служби;
- хора, които нямат дом, живеят при роднини, приятели или места, които не са безопасни за живеене;
- хората, които живеят в отдалечени селски райони или са млади или търсещи убежище (в много от случаите нелегални емигранти)¹.

Дори днес организацията OECD признава, че е предизвикателство да се събират данни за бездомничеството и статистиката да има претенцията да е изчерпателно точна. Сами по себе си дори непълните данни показват, че борбата с бездомничеството продължава, но сигналите за положителен завършек в тази борба са по-скоро негативни, отколкото позитивни. **Съществена тревога буди сред експертите изследователи и ангажираните в практиката социални работници фактът, че дори при развитите икономически страни има сериозно увеличаване на броя бездомни както при жените и децата, така и при относително стабилни нуклеарни групи (семействата).** Като специфика тук може да се отчете, че това са страни, които разполагат с много по-голям финансов ресурс и имат развити институции и законодателни инструменти, но въпреки това не се справят с проблема.

Изследването на същностните проблеми в социалната работа с бездомниците е изключително важно в нашето съвремие. Това е световен социален проблем, защото няма държава в света, която да го е решила изцяло. **Моделите** за справяне с това предизвикателство пред правителствата и гражданските организации са изключително много и те имат различни измерения – **социално-икономически, правни, морални** и пр.

Описаните примери и конкретни **практики** в научната литература са изключително многообразни, като те се отнасят до това дали **бездомниците се хранят и доколко здравословно го правят**, имат ли къде да складираат храната си, имат ли места за безопасно хранене, ако не са недохранени, до каква степен и какви са причините.

Хигиената на бездомните също е един от проблемите, директно свързан с начина им живот и на хранене, на който не е отделено достатъчно внимание.

¹ Лондонската асамблея (*London Assembly*) през 2017 г. е поставила в тази графа – един на десет от всеки лондончанин в един или друг момент е бил част от „скритото бездомничество“.

Изучаването на проблема за възможностите за социално включване и предшестващото го изхранване на бездомните играе важна роля както за отчитането на неговите специфики, така и за неговото разрешаване. В изследванията и в практически контекст се акцентира, че когато се говори за ролята на неправителствени организации (сектор), възниква въпросът до каква степен може да се разчита на тях за трайно и ефективно разрешаване на проблема? Ако една сериозна част от тяхното финансиране идва от благотворителност и дарения, защо в едни страни тази подкрепа е по-голяма, а в други по-малка? За това, разбира се, има множество причини. Една от тях са финансовите възможности на жителите на една държава, но също така е рефлексия на техния мироглед, тяхната заинтересованост и морално-етическия код, който те носят.

И тук се откроява един съществен проблем в мисленето на повечето хора в развити западноевропейски държави и до голяма степен и на хората, живеещи в САЩ, когато става въпрос за бездомниците и бездомничество.

Възприето е, като стереотип, че проблемът съществува най-вече в страните от Третия свят и не съществува или е с много малък относителен дял в страните от Западна Европа и САЩ, което, разбира се, не е така. Оттам идва и неглижирането му като социален проблем в развитите държави. Бездомни и бедни винаги е имало и ще ги има навсякъде по света и техният брой, за съжаление, никога няма да е малък. До същите заключения и констатации са достигнали няколко учени от Политехническият институт в Уолчестър. За съжаление и днес навсякъде има бездомни хора, които все още търсят **подслон и храна**, и въпреки че в миналото те са възприемани като резултат от социално-икономическото и общественно-политическото развитие на дадена културата или общество, днес това се оборва, а проблемът с бездомните се налага като глобален социален проблем (Morianos and Spence, 2010: 3).

Профил на бездомните хора

По систематизираните данни и изследвания те могат се разделят в няколко категории. Едни от тях са **бездомните, който са с увреждания, сезони бездомници** или с **ментални проблеми**. Въпреки че множеството от бездомните се отнасят към отделни категории, всички те се нуждаят от адекватно и *здравословно изхранване*, което не може да бъде постигнато без необходимите проучвания на проблема, статистики и задълбоченото изучаване на детайлите, свързани с него.

Едно по-подробно проучване в Република Ирландия хвърля светлина върху това какви са основните причини хората тук да стават бездомници. Интервюираните са посочили като основни причини **трудности в семейството**, свързани с *разделянето на родителите*, както и *разделянето на децата от родителите* им или *само на единия родител от децата*.

Друга причина е **физическият и психическият тормоз в домашни условия**. Наблюденията и анализът, който е направен на основата на тези интервюта, показват, че ако са взети навременни мерки и е осъществена *превенция*, е можело да се предотвратят последиците. Също така е отчетен фактът, че при наличие на тормоз на членовете на семейството трябва да им се помогне и веднага да се **активизират институциите**, които се занимават с тези проблеми (социални работници, терапевти, институциите, които отговарят за настаняването). Повечето от интервюираните споделят, че такава навременна помощ не им е била оказана.

Пак според същото изследване множество семейства са били разрушени поради **алкохолизъм, употребата на наркотици, но също така и поради психически и/или физически заболявания**.

Друга съществена причина, поради която те са станали бездомни, е **увеличаването на наемите** в частния сектор, като през периода 2000–2008 г. те рязко са нараснали от 25 до 30% особено по време на големия икономически растеж в Република Ирландия (O’Sullivan, 2016: 108). Тази икономическа промяна е имала особено ужасни и негативни последици за някои семейства в Република Ирландия. Те е трябвало да **живеят разделени и на различни места** в домове на институции или предоставени от тях места за живеене. Това е оказало влияние и върху техното **емоционално състояние**, като честата смяна на адреса е повлияла също така и на **образованието на децата и образователните програми за възрастните, забавяне в социалните плащания** и пр. (пак там: 109).

Исторически аспекти

Преди да разгледаме важния проблем за бездомните – *изхранването*, и какво се прави и дали е достатъчно за разрешаването му, ще разгледаме как ирландският парламент и институции във времето са делегирали **отговорност за подслоняването на бездомните и изграждането на жилища за тях**. За тази цел е необходима една кратка историческа ретроспекция на проблема.

Грижата за бездомни, болни и стари хора в Ирландия до първата половина на XX в. подобно на много европейски страни се е извършвала от **приютите**. Те са били разглеждани от ирландците и ирландския парламент след „освобождението (07.01.1921), като **домове**, в които се е наблюдавало много често лошо отношение към хората, на които е трябвало да се помага и са живеели там. Нещо повече, на всяко оплакване, насочено към тези приюти, се е гледало като неблагодарност, насочена срещу властите (Британските), като се е считало, че трябва да бъдат наказвани хората, които се оплакват от това, че в приютите има такова отношение“ (Crossman, V., 2013: 227). Това била една от причините тези приюти да се възприемат от ирландците повече като символ на потисничество и

лошо управление, отколкото като социални институции. „Поради тази причина веднага след освобождението те започват да се трансформират и така постепенно започват да се превръщат в домове с помощен персонал и да се **институционализират**, като в тях се оказва приоритетно **помощ на стари хора, хора с психични отклонения и заболявания, самотни майки с деца, епилептици**. Някои от тези приюти постепенно се трансформират в медико-социални заведения и са превърнати в **болници**“ (пак там: 226).

Законодателство и методология

Как се променя Ирландия през годините в разрешаването на проблема с бездомните?

Първият **Жилищен Акт/Закон** е приет през 1988 г. и в него за първи път се дефинира бездомничеството. Във Втора секция на закона е описано кога местните власти трябва да приемат и третират човек като бездомник. Когато:

- **човекът няма жилище и друга личност, която е свързана с него, също няма жилище;**
- **когато човек е в болница и няма жилище, в което да се върне;**
- **в случай, когато човек или група хора не могат да си осигурят жилище поради ограничените средства, с които разполагат.**

Този закон задължава всички съществуващи до тогава агенции и местните власти да носят отговорност за бездомните хора.

Друг важен законодателен акт, който е приет към началото на 90-те години на XX в., стъпващ на съществуващия **Закон от 1953 г. (Health Act)**, се явява **Законът за грижа за детето (Child Care Act)**, приет през 1991 г. Съществена промяна тук се явява законовата дефиниция, която разделя бездомниците на две групи/категории:

- **тези, които спят на открито в най-лошите условия;**
- **тези, които спят в спешни центрове за настаняване и хостели.**

Съгласно изложените определения, посочени от закона, повечето хора стават бездомници поради следните основни причини и фактори: **икономически затруднения или заплахата от насилие**.

Последният по-съществен нормативен акт в Република Ирландия, имащ пряко отношение към разглежданата тематика, е **Законът за жилищата от 2009 г. (Housing (Miscellaneous Provisions) Act)**, който установява **ангажимента на държавата, съпроводен с план за справяне с бездомничеството**.

Съгласно функционално действащата към момента система на всеки 3 години се събира и обновява информацията, свързана с проблемите на бездомните хора. Събраната и систематизирана информация за периода от 1999–2002 г. показва, че има нарастване на броя бездомници с **6%**. Пълният брой на бездомните през 2003 г., според рапорта на **Отдела за околната среда**,

наследствата и местните власти (Department of Environment, Heritage and Local Government), показва, че броят на бездомните през 2003 г. е **5581** души. При това проучване на национално ниво се получава информация за характеристиката на бездомните. Посочва се, че **76% от бездомните са неомъжени/неженени, а 1405 от тях са деца.**

Според обобщени данни в Дъблин е направена по-добра **координация** и методология за събиране на информация за бездомните, отколкото в провинцията, където тя се осъществява при взаимодействието между **местните власти и агенцията за бездомни** в главните градове на провинцията (Hickey, C., Daithi, D., 2003: 5).

Това системно и многоаспектно проучване и събиране на информация за бездомните хора показва, че броят на **бездомните хора, които са неомъжени/неженени** в периода 1999–2002 г. е намалял от 2050 на 1780 души. Но за сметка на това се е увеличил броят на **бездомните семейства** от 540 на 640. Използването от бездомните на „**Легло и закуска**“ (Bed & Breakfast) типови хотели се е увеличило от 5% през 1999 до 14% през 2002 г.

Само в Дъблин през 2002 г. са платени 19,5 млн. евро за типа хотели „Легло и закуска“ за бездомниците. Една от основните причини да намалеят опциите за квартири за бездомните са големият брой на частните инвестиции в сектора на строителството. Ситуацията допълнително се влошава и от това, че **социалното настаняване** се проваля в това да предостави достатъчно къщи и апартаменти на хората, които имат нужда от тях (пак там: 6).

По данни на изследвания значително се е увеличил и броят на бездомните в периода 1999–2002 г. – с 6%, а проучването в Дъблин показва увеличение от 1% на глава от населението. Интересен е фактът, че в Дъблин броят на възрастните бездомни е намалял в този период, но броят на бездомните деца се е увеличил. Не трябва да се омаловажава и игнорира фактът, че за доброто здраве на бездомните тук е важно не само *намирането на подслон*, но и *наличието на средства за храна*. **Високите цени и малкото средства**, с които разполагат бездомните, води до влошаване на здравето и социалния им статус (пак там: 7).

Дейността на неправителствените организации

„**Focus Ireland**“ е една от най-разпознаваемите благотворителни организации в Дъблин. Също така тя събира детайлна статистическа информация за бездомните в града. Друга, открояваща се в Ирландия, благотворителна организация е „**Pieta**“. Тя също е създадена в Лукан, северен Дъблин, през 2006 г. Днес тя помага на 58 000 души, като дейността ѝ се изразява в предоставяне на **социална и психологическа помощ по посока на превенция срещу самонараняване и самоубийство**. Тя има общо 15 центъра в Ирландия, като същевременно дава работа на 200 социални работници, терапевти и админис-

трация. През годините нейната дейност е със засилено търсене. Сред основните ѝ задачи, разбира се, е да помага и на бездомници, при които се наблюдава висок риск от самоубийства, породени от множество психо-соматични причини, а не само от тежкия факт, че нямат дом. Проучванията и в частност наблюденията показват, че много от бездомниците често употребяват **наркотици и големи количества алкохол**, което води до **депресивни състояния и склонност към самоубийство** (Pieta, Ireland, 2021).

„Focus Ireland“ класифицира **времево** бездомните в три категории:

- първата, с кратък период на бездомничество – по малко от година;
- втората, със среден – от една до три години;
- дългосрочна, когато хората са били бездомни повече от три години.

Ето как са отговорили интервюираните от „Focus Ireland“ бездомници: 29% са казали, че са бездомни за кратък период от време (по-малко от година); 33% са отговорили, че попадат в средния период на продължителност на бездомничеството, а 38% – попадат в категорията дългосрочен.

32% от мъжете и 24% от жените са бездомни от по-малко от година. 28% от интервюираните мъже и 11% от интервюираните жени са казали, че са бездомни в период от една до три години. В този план 40% от мъжете и 32% от жените са отговорили, че са бездомни от повече от три години, което ги изпраща в категорията „**дългосрочно бездомни**“. Най-често използваните места за подслон (настаняване) от бездомните са били **хостелите**, като повечето самотни родители са живели в „Легло и закуска“.

Какво води до бездомничеството?

В контекста на настоящото изследване това е важен въпрос, чийто отговор не е еднозначен. При проучване на причините за бездомничеството вниманието се насочва основно към **генезиса на проблема**, което е изключително важно, за да може да се планира и реализира адекватна **превенция**. Показателно за това е фактът, че повечето от интервюираните от „Focus Ireland“ са отговорили, че причините са комплексни и има много фактори, които водят до него. Към *структурираните фактори* могат да се отнесат: **неадекватното заплащане**, което в комбинация с бедност често води до невъзможността за *наемането на жилища или закупуването на собствен дом*. „Това от своя страна създава усещането за несправедливост и безправие. **Насилието над жени** също може да доведе до бездомничество“ (Hickey, C., D. Daithi, 2003: 39–44).

Подобни анализи са правени и през 1999 г. от Фахи (Fahey, 1999). Според това проучване се оказва, че в жилища за социално слаби в Ирландия живеят 10% от населението на Републиката. Това се оказва сериозен проблем и поради тази причина още през 90-те година на миналия век в Р. Ирландия започват да се създават **социални програми**, насочени към неговото разрешаване.

Въпросът с подсигуриването на достатъчно жилища за социално слаби значително се изостря поради два основни фактора: първият е *икономическият бум* в страната през 90-те години и, на второ място, *драстичното нарастване на населението* в Р. Ирландия (Norris, M., Redmond, D., 2005: 1). В опит да разреши проблема парламентът на Ирландия внася законодателни промени през 2014 г., с които се задължават **всички частни строителни компании при построяването на жилищни блокове или къщи да предоставят 10% от тях на местните общини** с цел да се дават за ползване на социално слабите, включително и за бездомниците. Това заляга в последствие като нормативен акт в Плановия закон, *Част 5* (Planning Act, Part V; O'Brien, C., 2014: 1). Разбира се, това все още не е разрешило изцяло проблема с бездомните, но е сериозна крачка за намаляването му.

Освен построените жилища, давани по закон от частния сектор, които не са достатъчно, парламентът и общините търсят и други пътища, за да разрешат проблема. Друг начин, който общините и правителството използват, е **финансирането на закупуването на парцели земя и застрояването им с домове за бездомните и социално слабите**.

Освен това, когато има достатъчно (приходи) общински или държавни средства от бюджета, да се **инициира закупуването на частни жилища от общините и тези имоти се дават на социално слаби и бездомни**.

Благотворителни организации – социални функции

При този социален механизъм за подсигуриването на храна и всякакъв вид информация, свързана с бездомните, не се разчита само на държавните институции. Ирландската държава е делегирала много от тези дейности с изключително значение на доказани благотворителни организации. Една от тези организации е „**Cork Simon Community**“, която оперира основно в Корк (вторият по големина град в Ирландия) и региона. Съществен елемент в нейната дейност е, че тя доставя и много важни статистически данни за: бездомниците в региона и града; необходимостта от жилища и колко в момента са свободни.

Но тази благотворителна организация не е единствената, има множество такива, които извършват дейности в Р. Ирландия, включително отговорността да изхранват и подсигурият храна на бездомните. Те се спонсорират частично или изцяло от **Ирландския парламент**. Разбира се, повечето благотворителни организации в Ирландия и средствата за дейността им идват от частни постъпления, а много от членовете на персонала им работи за минимално заплащане или работи безвъзмездно. От направения през 2018 г. анализ на **Благотворителния регулатор** се вижда, че повече от половината от средствата са дошли от Ирландския парламент (Министерство на финансите) и дарения от частни лица. В доклада цифрите са следните: 14,5 млрд. евро са по-

стъпленията за благотворителните организации в Р. Ирландия, като не всички отиват за **храна и събиране на данни за бездомните**; една голяма част се изразходват за **борба с рака и други заболявания**. За тези организации работят 189 000 работници и 300 000 доброволци. Проучванията, които са направили от Indecon Economic Consultants, показват, че през 2015 г. 350 млн. евро за тези благотворителни организации са дошли от дарители или 3,75 млн. на седмица от дарения на частни лица (Sarah Burns, 2018: 1).

Ирландия е страна с многогодишна история на **доброволчеството**, което се дължи и до голяма степен на дълбоките му корени, залегнали в менталитетата на ирландците. Тук има и други по-малки **организации и агенции**, които се занимават с проблемите на бездомните. Една част от тях получават *частична и временна финансова помощ* от парламента на Република Ирландия, други – *целева* (постоянна) такава. Такива организации са „Simon Communities“, „Crosscare“, „Society St. Vincent de Paul“, „The Salvation Army“, „Peter McVerry Trust“, „Novas“, „Sophia Housing Association“, „Cope Galway“, „Focus Ireland“ и др.

За да се разбере по-конкретно как работят тези организации и агенции, е добре да се обърне внимание на една от тях, „Focus Ireland“. Тя е една от Дъблинските благотворителни организации, която по своята дейност значително се откроява от останалите.

„Focus Ireland“ е направила огромна крачка при проучването на проблема както с изхранването на бездомните, а също така и с други съпътстващи специфични проблеми, които бездомните хора имат. Чисто практичната дейност на организацията също е впечатляваща. За да разберем размера на помощта, която оказва организацията, и размаха, с който тя работи, трябва да обърнем внимание на нейната *структура*.

Организацията има (поддържа) няколко общински ресторанта с цел да изхранва бездомните, където те да имат безопасно място да се хранят, както и индивидуални кухни за всяка къща или апартамент, които те подsigуряват с храна. „Focus Ireland“ има също кафе-ресторанти в Temple Bar (в центъра на Дъблин), предоставящи ежедневно храна на своите клиенти. През 2001 г. от нейните услуги са се възползвали 2300 души, като през същата година са предоставени и 2000 закуски, обеда и вечери на нуждаещи се.

За да се хранят здравословно, организацията си е поставила за цел бездомните не само да имат **достъп до храна**, но и да имат **право на избор** – вариации на различни храни, но и различни начини на подготовка на храната и удобства, предоставени за тази цел. Те са отчели също така важноста на това да има място за съхраняване на храната и са подsigурили такава не само на нуждаещите се, но и на бездомните. Защото, ако храната не е съхранявана на подходящи места като рафтове, хладилници и места, от които не може да бъде открадната, тя може да стане опасна за тяхното здраве или да бъде открадната.

Благодарение на целенасочените проучвания на „Focus Ireland“, направени по тяхно предложение, са били открити много бездомни хора от тази рискова група, на които им е предоставена помощ и храна. Анализирани са трудностите, които изпитват бездомните хора, за намиране на средства за закупуване на храна, както дали имат проблеми с подготовката на храната за консумиране. Изследван е и въпросът дали бездомните се затрудняват при ползването на услуги, които са предназначени за тях, включително тези, които им дават възможност за намиране на дом (Hickey, C., and D. Daithi, 2003: VI).

За да се постигнат всички тези цели, е необходимо да се създават **нови политики** за изхранване на бездомните и с оглед на това „Focus Ireland“ се явява един от инициаторите и създател на такива. Защо това е важно? През 2020 г. регионалната административна организация за бездомните (Dublin Regional Homeless Executive (DRHE) е констатирила, че в Дъблин има нужда от **политика за регулирано изхранване на бездомните**.

Проучването на проблемите и следователно създаването на адекватни политики е с голяма важност – това е констатирано и от един от водещите университети в Ирландия **UCD**. Факултетът по Социални политики, Социална работа и Социална справедливост (UCD's School of Social Policy, Social Work and Social Justice) е проучил и наблюдавал работата на пет стационарни центъра за бездомни в Дъблин. Информацията, която е анализирана, показва, че бездомните не са били интервюирани за това как благотворителните организации са им помагали, включително и при изхранването им. Това още веднъж показва, че **интервюирането на бездомните** е много важно, за да могат да се отчетат техните проблеми и следователно да се създадат адекватни социални програми и планове за действие. Въпреки че част от резултатите от това проучване са негативни, в него е отчетена положителна тенденция. Увеличили са се неправителствените организации, които предоставят храна на бездомните, и една от тях е именно „Focus Ireland“ заедно с други две благотворителни организации, споменати в проучването. Това са „Capuchin Day Centre“ и „Merchants Quay Ireland“.

Според изследователите **методологията** за събиране на информация не трябва да се игнорира при подобни проучвания. Методологията, която използва „Focus Ireland“, има *социо-демографски характеристики*, но включва статистика за *консумацията на храна и ежедневиите навици, закупуването на храна, цялостното здраве на хората, общи и основни коментари за житейския опит, свързан с проблема за недохранването*.

Първият начин или **метод се осъществява чрез въпросници**, създадени да съберат информация за всички фактори, свързани с проблема. Вторият метод е свързан с постигане на **ефективни интервюта**, чрез които да се даде повече информация и детайлност, касаещи въпроси, свързани с покупката на

храна, подготовката ѝ, консултиране за житейския опит при разрешаване на проблема с липсата на храна. Третият начин включва **анализиране на събраната информация** от интервюираните, свързана с **18 услуги**, предлагащи и грижещи се за предоставянето на храна. След проучването на няколко направени изследвания се правят извлечения от тях, социо-демографски, както и проучвания, свързани със здравословното състояние на бездомните. За да се постигне по-пълна представа и конкретика на изследванията в тази насока, трябва да се обърне внимание на *възрастта на бездомните*, от колко време са такива и всичко свързано с техния живот и факторите, играещи роля за тяхното адекватно изхранване, които са взаимно свързани. Статистиката в това проучване дава възможност да се направи обзор и съответно заключения, които могат да са полезни при **създаването на нови политики**, начини или подобряване на стари такива, свързани с адекватното и здравословно изхранване на бездомните.

От взелите участие в проучването 63% са мъже и 37% жени. Те са на възраст от 19 до 88 години. **Основната целева група** е на възраст от 36 години. От тях 67% са били необвързани (неомъжени, неженени). 60% от жените, дали интервю, са се грижили за деца по време на интервюирането, като повечето от половината от анкетираните са декларирали, че са самотни майки.

Около 40% от мъжете са отговорили, че са бездомни от 3 и повече години, а при жените тази група съставлява 44% (бездомни за период от една до три години). 49% от анкетираните са посочили, че са живели в хостели по време на интервюто, а 21% са живеели в хотели тип „Легло и закуска“. Като постоянно живеещи на улицата са се определили 13% от класифицираните като бездомни. Тук прави впечатление фактът, че повечето от интервюираните бездомници на въпроса дали се чувстват здравословно добре, са отговорили положително (т.е. че се чувстват задоволително добре), като дори декларират, че са доволни от живота си като цяло.

37% от мъжете са казали, че пушат; 80% от жените също са отговорили положително на този въпрос. Този фактор също има значение и директно влияе и на това как се изхранва един бездомен, ако той или тя е пушач, защото отделя голяма част от своите средства за цигари. Този продукт е изключително скъп – в Република Ирландия цената достига 13 евро за пакет от 20 цигари (Hickey, C., Daithi, D., 2003: VII).

Друг проблем, който има директно отражение върху изхранването на бездомниците, е **употребата на наркотици**. Бездомните влошават здравословното си състояние, като изхарчват малкото си пари за наркотици и губят частично или изцяло желанието да се хранят адекватно и редовно. От интервюираните бездомници 51% са отговорили, че са взимали или все още взимат наркотици. В тази група по-голям относителен дял имат основно по-младите представители на бездомните, отколкото по-възрастните.

Анализът на „Focus Ireland“ на основата на информацията, получена от бездомните, показва, че **гладът и недомяждането** при бездомните идва не само поради социално-икономически причини, но и от **липсата на квартири** и условия за запазване на храната.

Повечето социални служби, които се занимават с доставката на храна за бездомните, дават добър избор за доставка на **зеленчуци**, а 2/3 от тези доставчици доставят и **плодове**. Това до голяма степен се явява едно добро начало за адекватното и здравословно изхранване на бездомните. Наред с това те също доставят **месо** и **риба**. Около 42% от използващите услугите за изхранване са посещавали кафета и столове, предназначени за тази цел. Повечето от интервюирани са казали, че приготвената храна и обслужването в тях е задоволително или на добро ниво.

И тук изниква стар и наболял проблем. Достатъчно ли са местата за изхранване на бездомните (пак там: IX)? Проучването показва, че в Дъблин са постигнати значителни успехи в тази насока, но може да се направи още за разрешаването на този проблем. Трябва да имаме предвид, че той е многоаспектен и не се крие само в това дали съществуват такива услуги колко качествени са те. Ключов проблем след проучването се оказва **достъпът, цената и мобилността на предлаганите услуги**.

Проблемът с цената е, че някои бездомници са предпочели да посетят по-скъпи кафета и ресторанти и са обяснили тази си постъпка с това, че са искали да се *ресоциализират*, т.е. да се върнат към някакъв вид *нормалност*. Друга група от интервюираните са казали, че са използвали опцията за по-скъпо хранене, защото в столовите за бездомни са се *чувствали изолирани от обществото*.

„Focus Ireland“ констатира също така, че бездомниците консумират бял хляб, пържени картофи и свинско месо значително повече от останалата част от населението. Това насочва вниманието към въпроса за **адекватното и здравословно хранене на бездомниците**. В Ирландия проучванията включват и ниво на услугите, качество на храната, която предлагат, дали тези услуги и местата, където се извършват, не изолират бездомните от останалата част на обществото. Един от основните стремежи в процеса на реализирането на подобни социални програми и мерки е те да **съхраняват човешкото достойнство** и да се създават **действителни предпоставки за социално включване на бездомните**, да се преодолее чувството за изолация и дискриминация в общността и обществото като цяло.

Стратегии

За да се подобри положението на бездомните като цяло, както и правилното и здравословното им изхранване и подсигуриването на домовете, обслужващи бездомни, са приети **шест препоръчителни политики**. Този ирландски

опит е интересен и полезен, а неговото разглеждане може да разшири аспекта на проучването и опита му за разрешаване.

- **Първата стратегия е Бездомно-интегрираната стратегия.** Това е своеобразна национална държавна стратегия, която цели да адресира проблема с липсата на достатъчно домове за бездомните.

- **Втората стратегия се нарича „Моделиране на бъдещето“.** Това е *„Дъблински план за бездомните“*, който съдържа няколко важни препоръки за действия, свързани с подсигуриването на домове не само на отделни личности, но и на цели семейства.

- **Третата стратегия е Националната политика за социално включване и политика на антибедност.** Тя основно има за цел да ограничи *нивото на бедност*, да намали *здравословното неравенство* при получаване на услуги от здравната система, да намали *бедността при децата* и да подсигури *достъп до предлаганите държавата услуги*.

- **Четвъртата стратегия е Социално подпомагане и осигуряване.** Тази стратегия се явява част от стратегията за деца от рискови групи, на които се подсигурят безплатни хранителни продукти в училищата основно в по-изостаналите икономически райони.

- **Петата стратегия е Националната политика за здраве и промотиране на здравословния начин на живот.** Тази стратегия включва още две подстратегии: едната е *„Качество и справедливост“* (Здравна система за теб, 2001) и *„Националната промотираща здравна стратегия“* (2000) (Hickey, C., Daithi, D., 2003: XI).

При създаването на социалната политика и реализирането ѝ чрез социалната работа за решаването на проблема за борба с бездомничеството от страна на държавата е важно тя не само да е концентрирана и фокусирана върху бездомните, а да съдържа и **превенция**, която да помага броят на бездомните да не се увеличава.

Една от тези стратегии, приети и приложени от ирландските власти, е **Стратегията за превенция** (Preventative Strategy), която стартира през 2002 г. Тази стратегия се фокусира основно върху проблемите на хората, които ползват **институционализирана подкрепа и помощ** независимо от това дали са **затворници, хора със здравословни проблеми или млади хора**. Тя е конструирана така, че да подсигури ранна интервенция, чрез която да се избегне бездомничеството.

Няколко държавни департамента разделят отговорностите си и координират действията си в тази стратегия: **Департамента за справедливост и равенство** и реформиране на закона, **Научно-образователен департамент**, **Департамента за обществено здраве и грижа за децата**. Разделянето на отговорностите между отделните департаменти гарантира тяхното изпълнение и успешното имплементиране на стратегията.

Основната цел на така зададената стратегия е **никой да не бъде оставен без помощ и подкрепа след като напусне държавните институции** (затвори, болници и т.н.), особено хората, които са нарушили закона или напускат психиатрични заведения (Fitzpatrick Associates Economic Consultants, the Minister for Housing and Urban Renewal, 2006: 6–7).

Друга, предшестваща цитираната стратегия, е т.нар. **Интеграционна стратегия за бездомните** (Integrated Homeless Strategy). Нейното прилагане започва още през 2000 г., като тя е част от координирания отговор на множеството проблеми, които имат бездомниците. Тя предлага **серия от интервенции**, чиято цел е да намали нуждата от междинни, **временни общежития**, и такива за **дългосрочен престой**; бездомните да имат възможността за по-добро **образование**; да имат достъп до **медицинска помощ**, да поддържат доброто си здраве и да им се подсигурят места, които да станат техни **домове**.

В тази стратегия също така е обърнато значително внимание и на здравословното изхранване на бездомните. Стратегията е обезпечена с голям финансов ресурс, осигурен от Департамента по околната среда, наследството и местното управление. През 2000 г. за тази програма са дадени 12,6 млн. евро, а в периода 2003–2004 г. съответно 50 и 45,7 млн. евро. Департаментът на здравето и децата също е получил значително увеличение на средствата, свързани с прилагането на интеграционната стратегия – през 2000 г. сумата е била 30,2 млн. евро (пак там: 18).

През месец май 2014 г. до самата сграда на ирландския парламент умира бездомник, което отваря отново дебата за проблемите на бездомните. Стига се до приемането на **План за имплементиране от страна на държавата в отговор на бездомничеството** (Implementation Plan on the State's response to homelessness), който включва 20 специфични действия, с които да се сложи край на бездомничеството до 2016 г.

След проведената дискусия е приет **План за действие**, който да адресира по-ясно и адекватно проблема с бездомничеството. Планът включва **даване на жилища, влезли във владение на ирландската държава** от банкрутирали фирми, компании и частни лица, които не са могли да плащат заемите след настъпването на рецесията от 2008 г. Техните заеми към банките са платени от ирландската държава, а в замяна тя придобива недвижими имоти.

Също така са **предоставени още жилища** от социалните служби; започва се и даването на **социални помощи**, с които да могат да се **плащат наемите на бездомните хора**, за които не са достигнали държавни жилища.

За подпомагане на бездомните и изкореняването на бездомничеството през 2014 г. ирландският парламент създава още една стратегия – **Социална жилищната стратегия** (Social Housing Strategy). За целта са отпуснати средства на местните власти за **построяване на жилища**, като е определен ми-

нимум от 35 000 за първите 6 г. През април 2016 г. е поставен фундамента на **Жилищния план на действие** (Laying the foundation: Housing Action Report) от департамента по околната среда, общините и местните парламенти.

В този план са включени 31 действия, с които да се решат жилищните проблеми на бездомните в Ирландия. Пет от тях са директно насочени и свързани с бездомничеството. Те са, както следва:

- спешно предоставяне на жилища за 153 нуждаещи се бездомни семейства до 2016 г.;
- предоставяне на местните общини до 50% от свободния жилищен фонд за бездомни хора и семейства;
- увеличаване нивата на паричните помощи за наеми на бездомните;
- увеличаване контрола на месните парламенти и държавните фондове, които им се предоставят.

През 2015 г. парламентът приема и **Закон за ограничаване на възможността хазияте да увеличават наемите** всяка година, като това е нормативно регламентирано. Те са задължени да не вдигат наемите за минимум от две години (пак там: 16).

Стимулиране на участието в интервюта (допитвания) на бездомните в Ирландия

Множество агенции и правителствени организации са осъзнали важноста на провеждане на **интервюта**, които дават изключително важна и необходима информация за разрешаването на проблемите, свързани с бездомничеството.

За да се постигне желаният оптимален резултат, интервютата трябва да обхванат максимален брой респонденти (т.е. бездомни хора), като за тази цел те трябва да се структурират така, че бездомните не само да бъдат предразположени, т.е. окужени и стимулирани при даването на интервюта, но и да дадат нужната информация. За да постигнат това „Focus Ireland“ дава ваучер от 15 евро за веригата магазини „Danne’s Stores“ на всеки бездомен, дал интервю. Доказано е, че когато участниците са стимулирани, това има положителен ефект, т.е. те не дават двузначни и подвеждащи отговори.

Кемсли през далечната 1969 г. дава подобен иновативен пример за такива интервюта. Той прилага плащане чрез UK Family Expenditure Survey и така участието при интервютата се е увеличило със 71%, докато при изследване през 1951 и 1968 г. (National Food Survey), когато не се е плащало на участниците, отговорите са били между 35 и 55%.

Темите във въпросниците са също от важно значение. Групата за дискусия на „Focus Ireland“ (Focus Group Discussions) се фокусира върху четири основни теми.

- Първата е **достъпът до храна**. Една от причините да се фокусират върху тази тема е, че ако не се обърне внимание на нея, това може да доведе на пример до глад на бездомниците и техните деца и проблемът да се задълбочи.

- Втората тема е свързана с **достъпа, избора, ограниченията за достъпа до храна и консумацията ѝ**. Причина за акцента върху тази тема е да се избегне от страна на бездомниците да използват по-скъпите и невинаги здравословни опции за закупуване на храна. В тези магазини цените са по-високи и количествата са по-малки. Също така полуфабрикатите са нездравословни както за децата, така и за възрастните. И когато бездомниците нямат място за съхранение на храната си, това е често повод за кражба на хранителни продукти.

- Третата тема е **достъп до информация** за здравословното хранене, подготвянето на храната и съхранението ѝ. Тази тема е важна особено при младите бездомници, които имат деца, защото, ако те нямат склад (хладилници, помещения), където правилно да съхраняват храната си, тя може да стане опасна за тях и членовете на техните семейства.

- Четвъртата тема, върху която също са се фокусирали от „Focus Ireland“, са очакванията, културите, ценностите и възможността за избор на храни. Важността на тази тема идва от това, че трябва да има **центрове за хранене** на бездомните, защото там е по-безопасно, по-релаксиращо по време на хранене (т.е. не трябва да се притеснява дали ще бъдат обрани или нападнати, докато се хранят).

На базата на изследванията, проведени от Focus Group Discussions, са направени няколко важни заключения. Животът в хостелите лишава до голяма степен бездомниците от лично пространство и уединение. При проучването е отчетен и фактът, че бездомните, които са имали криминални досиета, са скрили тази информация (Hickey C., Daithi, D., 2003: XIII).

Как се хранят бездомните в Дъблин?

И на този въпрос „Focus Ireland“ се е опитал да даде отговор. Трима мъже и една жена са били на специална диета по време на интервюто. Двама са били вегетарианци, една жена е диабетик. Ползва се **индекс за телесно тегло** (Body Mass Index) (BMI), който се определя на база теглото и височината при мъжете и жените. Експертите определят този индекс така: под 18,5 теглото е по-малко, отколкото трябва да бъде. Между 18,5 и 25 се приема за здравословно, а над 30 – за прекалено високо. Не всички бездомници са предоставили данни за височината и теглото си и поради тази причина не е определен техният индекс (71% от интервюираните са представили необходимите данни). Според систематизираната информация само 8% са били под здравословния индекс, 66% са имали нормално тегло, 15% са били с наднормено тегло, а едва 6% прекалено затлъстели (пак там: 45).

При запитване „*Колко здрави се чувстват*“? – 21% са отговорили, че се чувстват напълно здрави; 28% са казали, че се чувстват сравнително добре, 53% декларират, че не се чувстват здравословно добре; 56% са отговорили, че са прегледжани от лекар поне веднъж през последните три години, а 38%, че са посетили лекар или медицинска сестра през последните 30 дни преди интервюто; 47% са посетили личните си доктори по специфични здравни причини; едва 2% са посетили клиники и болници, а 16% от интервюираните са получили помощ в клиники, свързани с **интервенции от мултидисциплинарните екипи за бездомни хора** (Multidisciplinary Team for homeless).

В този контекст на проучване на здравния статус на изследваните бездомни лица 40% са отговорили, че имат повече от един *здравословен проблем*; 39% са отговорили, че страдат от *депресия*, а 31% взимат всеки ден *лекарства*.

Много често вземат *ханчета* интервюираните на възраст от 26 до 46 години, като на 77% от жените и 39% от мъжете са били изписани медикаменти от лекар за постоянен период от време.

В повечето проучвания на начина на живот на бездомните се установява, че *тютюнопушенето* също е сериозен проблем сред тази социална група. Проучването на „Focus Ireland“ показва, че то е сериозен проблем основно сред бездомниците в Дъблин. Повечето участници в интервюто са казали, че пушат, като почти 1/3 от тях са отговорили, че взимат и *наркотици*. Притеснителен факт е споделянето от изследваните лица, че 14% от мъжете и 5% от жените по време на интервюто са употребили наркотици. Най-разпространен е *хероинът*. Други наркотични вещества, използвани от бездомните, са кокаин, екстази, канабис, амфетамини. Близко половината – 10 от 19 бездомни – са отговорили, че взимат една или повече видове дрога. Един на десет от интервюираните е казал, че е на метадон (пак там: 42–44).

Разбира се, за да се разрешат или минимизират проблемите със здравословното и адекватно изхранване на бездомните и подсигуриването на безопасни и хигиенични условия на живот, преди всичко трябва да се реши проблемът за жилищата. За тази цел ще бъде разгледана стратегията и целите на ирландското правителство за справяне с проблема с бездомничеството за периода 2008–2013 г.

Тази нова стратегия има **три основни цели**, насочени към: премахване на жилищата за временно и спешно настаняване и нуждата от тях; елиминиране възможността хората да изпаднат в подобно състояние и да станат бездомници (т.е. да са без подслон) и да спят на открито; полагане на максимални усилия тази цели да се постигне.

Тази стратегия е наречена „**Пътят към дома**“. Тя се изгражда и стъпва на основата на споменатите по-горе две други утвърдени стратегии, които са много успешни и адресирани към борещи се със същия проблем. Първата от тях се нарича **Интеграционна стратегия за бездомните** (Integrated

Homeless Strategy) приета през 2000 г., а втората е *Стратегията за превенция* (Preventative Strategy), утвърдена през 2002 г. (Finneran, M., Gormley, J., 2008: 5)

Тези стратегии са сериозно обезпечени финансово от ирландското правителство, което показва решителността на държава да се справи с този проблем. В резултат от приложените действия в периода от 2000 до 2008 г. са похарчени 650 млн. евро. Както неправителствената организация за подпомагане „Focus Ireland“, така и ирландските държавни институции, които работят и подсиgurяват тези стратегии, са стигнали до почти едни и същи заключения във връзка с **необходимостта какво трябва да се подобри и направи** в бъдещата стратегия „Път към дома“, за да се минимизира броят на бездомните до възможно най-ниски нива. На базата на анализи на условията на живот на бездомните и съпоставянето им с целите на стратегиите са формулирани адекватни изводи по посока на:

- потребност от подобряване на стандартите;
- постигане на по-голяма ефикасност при реализиране на социалните програми и мерки, адресирани директно към бездомните лица;
- „формулиране на ясни, т.е. по-конкретни цели, за реализиране в краткосрочен и по-дългосрочен план;
- потребност от сътрудничество между различните нива, оторизирани за решаване на проблема с бездомните, включително при мерките за превенция;
- подобряване на мениджмънта на социалните програми и мерки с цел ефективно и ефикасно разходване на ресурсите – човешки и финансови;
- събиране и анализиране на информацията, като тя се използва максимално (Department of the Environment, Heritage & Local Government, 2008–2013: 6).

Всички стратегически цели в актуализираната стратегия са придружени със специално направени планове за действие.

Каква е причината да има бездомни хора? Как един човек става бездомник?

Проучванията, които са представени в настоящото изследване, показват, че основният проблем в обществата е **социалното неравенство**. Съществуващото все още в много страни и сектори ниско заплащане на труда, което не е достатъчно и в много от случаите се явява съществена причина да не може да се наеме или закупи жилище, се посочва от различни изследователи – икономисти, социолози, психолози, социални работници – като един от основните проблеми.

Отново по данни от проучвания и финансови доклади, както и по мнението на някои социални експерти, неолибералният модел в икономиката на Ирландия също допринася за задълбочаване на проблема или застой при решаването му. Все още няма работеща законова рамка, която да ограничава нарастването на наемите за определен период от време и цените на жилищата. Почти цялата строителна дейност е в частни компании и фирми, което от своя

страна ограничава контрола върху нарастване цените на жилищата и наемите. Показателен е фактът, че за 2021 г. наемите са скочили само за първите четири месеца от годината с 6% в Дъблин. Средната цена на наема за къща с три спални е между 2000 и 2500 евро с тенденция за постоянно нарастване на цените на наемите и имотите.

Затварянето на страната и спирането на строителството за повече от шест месеца през 2021 г. допълнително влоши ситуацията с наемите и цените на жилищата. Неоспорим факт е, че Ирландският парламент прави големи крачки към разрешаването на проблема с множество програми и стратегии, като същевременно инвестира много финансови средства за тази цел. Правят се значителни опити да се организира и координира цялостната дейност в тази насока, но това изглежда все още не е достатъчно. Сериозни крачки са направени в разпределението на отговорностите на различните държавни институции и координиране на действията между тях, което е съществено важен елемент в борбата с бездомничеството.

Но тук несъмнено идва и фундаменталният въпрос: може ли бездомничеството да се изкорени, ако се поддържат постоянни нива на броя на социално слабите? Отговорът е по-скоро не и това е така, защото нивата на социална диференциация са почти непроменени в Република Ирландия в последните десетилетия, като това с пълна сила важи и за България, където тази диференциация даже се е задълбочила и средства за построяване на жилища за социално слаби тук почти не се отпускат или са доста оскъдни на фона на нуждата от тях. Друг проблем в България е липсата на детайлни статистически данни, обхващащи многото аспекти на проблемите, свързани с бездомните. Финансовият ресурс у нас (спрямо този, отделян в Ирландия), с който разполагат местните власти, е изключително малък и крайно недостатъчен за намаляване (разрешаване) на този въпрос.

Жилищният проблем е и остава основен, но не единствен. Наред с него изхранването на бездомните хора, и то със здравословна храна, както и нейното съхранение също са много важни и належащи като социални въпроси. Проучванията и стимулирането на интервютата с бездомните хора относно техния статус, начин на живот, потребности и пр. въпроси, свързани с визирания проблем, са една правилна и полезна крачка при разрешаването му.

Подсигуряването на места за хранене на бездомните хора също е от приоритетно значение. Там те получават не само подслон, но и чувство за сигурност, без да са притеснени от външни фактори, заплахи от кражба или др. Благотворителността и доброволната физическа помощ в случая са важен фактор при разрешаване и облекчаване на проблемите на бездомните хора. В това отношение Ирландия може да се похвали с изключителни успехи, показателен за които е фактът, че тя ангажира приблизително 300 000 доброволци.

Въпреки позитивната тенденция това не е достатъчно, за да се разрешат изцяло и многообхватно проблемите на бездомните.

„Focus Ireland“ е направила едно важно заключение, което може да е добра изходна база за цялостното разрешаване на проблемите, свързани с бездомните. За да се подобри работата при прилагане на политики и стратегии, насочени за подпомагане на бездомните според „Focus Ireland“ **е необходимо да се определят линиите на отговорност, координацията между правителство, общини и неправителствени организации, занимаващи се с разрешаване на проблема с бездомниците** (Hickey C., D. Daithi, Focus Ireland, 2003: 22).

Събирането на информация, проучванията на проблема с бездомничеството и неговото разрешаване са много важни. Но до 2010 г. такова систематизиране на информация е доста оскъдно както в страните от Централна Европа, така и у нас, което е и причина за частичния провал в решаването на проблема в Европа и в частност в ЕС.

„Според много автори Европа е загубила много време и енергия в полемиката, свързана с проблема и описването му, вместо той да бъде проучен и изразен с числа. Липсата на достатъчна емпиричност в борбата с бездомничеството също е пропуск, който е направен до началото на новото хилядолетие“ (Busch-Geertsema, Edgar, O’Sullivan and Pleace, 2010: 20). „Дори тези проучвания, които са направени от 70-те години на XX в. до 2010 г., страдат от две основни слабости: методите, които се използват, са много слаби, и са по-скоро описателни и лишени от теория“ (Philippot, 2007: 497).

Това показва отново колко е важно днес да се събира комплексна информация за бездомниците. Затова всички институции, занимаващи се с проблема, трябва да систематизират и споделят една с друга събраните от тях данни и ако те не са достатъчна и не обхващат всички сфери на проблемите на бездомните, да се разшири тяхното доставяне.

Неправителствените организации, чиято цел е също да помагат, не трябва да са изключени от този общ процес на синтезиране и обмен на информацията с държавните институции. И тук по-специално внимание трябва да се обърне на организациите, които имат по-голяма ангажираност не само с директното подпомагане на бездомните, но и със събирането на данни, какъвто опит имат съществуващите в Република Ирландия, които с годините и дейността си са доказали своя принос и опит в разрешаването на проблемите на бездомните. Важно е индивидуалните примери на ангажираност и съпричастност да бъдат окуражавани от тези организации и институции. Такова насърчаване може да се постигне чрез реклама, показване на благодарност към индивиди, които са дали много в борбата с проблема, показване на добрия пример чрез телевизия, вестници, социални мрежи. За да може по-голяма част от обществото да бъде запозната с този толкова наболял проблем и по-многобройни групи от хора да станат съпричастни с него.

Заклучение

В социалната работа с бездомните една от ключовите задачи е събирането на данни за броя на бездомните лица в една страна, разпределението им по пол, възраст, образование, религиозна принадлежност и други характеристики. Очертаването на профила на бездомните хора или картината във всяка от страните е основата, която позволява на изследователите да се насочат към следващата стъпка – **проучване на причините** за наличието на проблема при всеки един от тези хора, които в един момент започват да имат твърде сходна съдба, но генезисът на проблема им може да бъде твърде различен.

Ето защо **математико-статистическата информация**, събрана за бездомничеството в различните страни, се определя като важен начален етап на ефективната социална работа. Данните и средствата, събирани за тях по различни пътища – публични социални програми, неправителствени организации, доброволчество и пр., са ценен източник за планиране както на публични политики, така и на допълнително мобилизиране на граждански организации за превантивни действия. „В същото време никоя институция, човек или неправителствена организация не трябва да забравя, че работи с живи хора и те не са само числа, а **личности, изпаднали в изключително тежка и сложна в много от случаите ситуация. Повечето бездомни имат чувството за несправедливост, тегнеща над тях, самосъжаляват се и имат усещането, че не са третираны равноправно**“ (Watts, 2013: 11).

Този проблем има и абстрактна, невидима страна, която ние носим в себе си един път персонално – като отделни индивиди, и втори път като социум – т.е. общество. Доколкото се раздаваме и помагаме, доколкото изискваме и настояваме от страна държавата и институциите за повече социална справедливост. От този абстрактен фактор много често се определят и посоките за разрешаването на проблема с бездомните.

Всяко зряло общество трябва да се стреми към ангажираност с проблемите на бездомните, включително и с тези бездомни хора, които имат наркотична зависимост. Ако категоризираме и игнорираме хората с проблеми по този начин, това ще ни отдалечава още повече от заветната цел, а именно свят без бездомници или свят със социална справедливост за всички.

При изследване на ценностните измерения на социалната работа се посочва, че *„социалните работници в своята практическа работа следва да зачитават човешките права, човешкото достойнство и социалната справедливост ... а добрият самарянин се интерпретира като един идеал за модерна социална работа в условията на изискванията на съвременната социална държава“* (Стракова, Л., 2011).

За постигането на основната цел – социалното включване и на бездомните хора, социалните дейности, адресирани към тях, следва да бъдат иновативни и да имат устойчив характер.

ЛИТЕРАТУРА

- Стракова, Л. (2011) Университетското обучение по социални дейности – изследователски пространства и практически предизвикателства. – В: Социална работа – обучение и практика. С., УИ „Св. Климент Охридски“. [Strakova, L. (2011) Universitetskoto obuchenie po sotsialni deynosti – izsledovateliski prostranstva i prakticheski predizvikatelstva. – V: Sotsialna rabota – obuchenie i praktika. Sofia, UI „Sv. Kliment Ohridski“.]
- Burns, Sarah (2018) Government and public bodies largest source of income charities. The Irish Times.
- Busch-Geertsema, Volker, Edgar William, O’Sullivan Eoin, Pleace Nicolas (2010) Homelessness and Homeless policies in Europe. Lessons from Research, European Consensus Conference on Homelessness.
- Crossman, Virginia (2013) Poverty and the Poor Law in Ireland 1850–1914. Liverpool University Press.
- Department of the Environment (2008) Heritage & Local Government. The Way Home: A Strategy to Address Adult Homelessness in Ireland 2008–2013.
- Finneran, Michael and Gormley, John, (2008) The Way Home: A Strategy to Address Adult Homelessness in Ireland.
- Hickey, Clear and Daithi, Downey (2003) Hungry for Change Social exclusion, food poverty and homelessness in Dublin, Focus Ireland.
- Fitzpatrick Associates, Economic Consultants to the Minister for housing and Urban Renewal (2006) Review of the Implementation of the Government Integrate and Preventive Homeless Strategies.
- Fulton, Margaret, Kut Linsey, Morianos Mellissa, Spencer Lindsay (2010) Study of Homelessness. Worcester Polytechnic Institute.
- Harris, Michelle and Redmond Declan (2005) Housing contemporary Ireland (poverty and shelter). Springer.
- Labor and Social Affairs, Department of Employment, OECD, 2020.
- London Assembly, 2017.
- O’Brien, Carl (2014) New law means building must provide social housing. The Irish Times.
- Report submitted by Fitzpatrick Associates Economic Consultants to the Minister for Housing and Urban Renewal, Review of the Implementation of the government integrated prevention homeless strategies, 2006.
- O’Sullivan, Eoin, Ambition, Adversity, Adaptation?, School of Social Work and Social Policy, 2016, Trinity College Dublin.
- Organization for Economic Co-operation and Development, 2020.
- Pieta (2021) – www.pieta.ie
- Watts, Elizabeth (2013) The Impact of Legal Rights to Housing for Homeless People. A Normative Comparison of Scotland and Ireland, 2013, University of York.
- [https://www.homelessdublin.ie/info/policy#:~:text=Key%20legislation%20relating%20to%20homelessness,\(Miscellaneous%20Provisions\)%20Act%202009.&text=The%20Act%20provided%20the%20first%20legal%20definition%20of%20homelessness%20in%20Ireland./24.11.2021](https://www.homelessdublin.ie/info/policy#:~:text=Key%20legislation%20relating%20to%20homelessness,(Miscellaneous%20Provisions)%20Act%202009.&text=The%20Act%20provided%20the%20first%20legal%20definition%20of%20homelessness%20in%20Ireland./24.11.2021)

